

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії Східної Європи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

проф. Ю. В. Холін

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Сектантські рухи в Росії (XVII - поч. XX ст.)

032 історія та археологія

спеціальність (напря́м) _____

історичний

факультет _____

(назва підрозділу)

2016 / 2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету
(інституту, центру)

“ _____ ” _____ 20__ року, протокол №__

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Єремєєв П. В., к. і. н, доц.

Програму схвалено на засіданні кафедри
Історії Східної Європи

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

проф. Духопельников В. М.
В. о. завідувача кафедри _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
історичного

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

доц. Тумаков О. І.
Голова методичної комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни **Сектантські рухи в Росії (XVII - поч. XX ст.)** складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

спеціаліст

_____ (назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

032 історія та археологія спеціальності (напряму) _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є

Метою викладання навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з історією розвитку та віровченням сектантських рухів, що діяли на території Росії у період з XVII до початку XX ст.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є надання можливості студентам за досить короткий час зрозуміти основні причини поширення сектантських рухів на території Росії в XVII – на початку XX ст., вміти класифікувати різноманітні секти, розрізняти особливості їхніх віровчень, порівнювати російські та зарубіжні секти, характеризувати специфіку російських сектантських рухів, визначити вплив сект на суспільне та культурне життя Росії у зазначений період.

1.3. Кількість кредитів

3 кредити

1.4. Загальна кількість годин

90 годин

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
5-й	-й
Семестр	

9-й	-й
Лекції	
44 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
46 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, студенти мають досягти таких результатів навчання:

знати: - основні визначення поняття «секта», поширені у сучасному релігієзнавстві, принципи використання даного терміну у російському дорадянському діловодстві;

- існуючі варіанти класифікації сектантських рухів, поширених на території Росії в XVII – на початку XX ст.;

- про трансформацію суспільних та наукових уявлень про сектантство Росії досліджуваного періоду;

- причини поширення сектантства у Росії в XVII ст., суспільно-політичні умови його подальшого розвитку;

- основи віровчення так званих «староруських сект», їхню трансформацію протягом досліджуваного періоду;

- причини появи нових сектантських рухів у другій половині XIX – на початку XX ст., їхній взаємозв'язок із західними релігійними рухами;

- спільні та відмінні риси російських та зарубіжних сектантських рухів;

- про місце сектантства у суспільному та культурному житті Росії досліджуваного періоду.

вміти:

логічно мислити і викладати матеріал, робити аргументовані висновки, користуватися джерелами, науковою та довідковою літературою.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні принципи дослідження сектантства. «Староруські» секти.

Тема 1. Предмет та завдання спецкурсу.

Мета та завдання спецкурсу. Методологічні засади курсу. Джерельна база: законодавчі джерела та адміністративні нормативні акти, діловодні та статистичні матеріали, періодика, джерела особистого походження, сектантська релігійна література, візуальні джерела. Історіографія проблеми.

Тема 2. Російське сектантство як культурно-історичний феномен.

Причини поширення сектантства в Росії у XVII ст., суспільно-політичні та культурні умови його подальшого розвитку. Проблема класифікації сектантських рухів. Специфіка «староруських» сект. Розрізнення «раціоналістичного» та «містичного» напрямків «староруського» сектантства.

Тема 3. Містичний напрямок «староруського» сектантства.

Хлисти, їхнє віровчення, організація та культ. Скопецтво та його напрямки. Проблема співвідношення віровчення та культової практики скопців та хлестів. Причини поширення інтересу до містичного сектантства у російському освіченому суспільстві XVIII – першої половини XIX ст. Хлисти та скопці серед представників російського православного духовенства. Проект реформи О. М. Еланського, гурток К. П. Татаринової. Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.

Тема 4. Раціоналістичний напрямок «староруського» сектантства.

Духоборництво, проблема впливу квакерства на його утворення та розвиток віровчення. Ідеологія та суспільна організація духоборців, їхні взаємини із державною владою. Розкол

духоборництва на «велику» і «малу» партії наприкінці XIX ст. Переселення у Канаду. Молоканство та його напрямки.

Розділ 2. Нові сектантські рухи в Росії в XIX – на початку XX ст.

Тема 5. Поява нових сект в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Штундизм.

Причини появи нових сект в Російській імперії у другій половині XIX ст. Напрямки штундизму та проблема їхнього співвідношення із західним протестантизмом.

Тема 6. Розповсюдження західних протестантських течій в Росії.

Баптизм, злиття із ним штундизму. Причини активного розповсюдження баптизму в Росії наприкінці XIX – на початку XX ст. Поява адвентизму в Росії.

Тема 7. Виникнення нових російських сект.

Поява та трансформація толстовства. Іоанніти, підгорівці та «Новий Ізраїль», їх співвідношення із хлістівством. Ім'яславство в Росії.

Тема 8. Роль сектантства у російському суспільному житті та на межі другої половини XIX – початку XX ст.

Сектантство та інтелігенція на межі XIX – XX ст. Сектантство та революційний рух у Росії.

Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	семін.	лаб.	інд.	СР
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1						
Тема 1. Тема 1. Предмет та завдання спецкурсу.		5				5
Тема 2. Російське сектантство як культурно-історичний феномен.		5				5
Тема 3. Містичний напрямок «староруського» сектантства.		5				5
Тема 4. Раціоналістичний напрямок «староруського» сектантства		7				8
Всього годин		22				23
Розділ 2						
Тема 5. Поява нових сект в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Штундизм		5	5			5
Тема 6. Розповсюдження західних протестантських течій в Росії		5	5			5
Тема 7. Виникнення нових російських сект.		5	4			5
Тема 8. Роль сектантства у російському суспільному житті та на межі другої половини XIX – початку XX ст.		7				8
Всього годин		22				23
Всього	90	44				46

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Розвиток типології «секта-церква» Вебера-Трьольча у релігієзнавстві	5
2.	Проблема класифікації сектантських рухів у дорадянському діловодстві	5
3.	Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.	10
4.	Розкол духоборництва на «велику» і «малу» партії наприкінці XIX ст. Переселення у Канаду.	10
5.	Поява адвентизму в Росії.	10
6.	Поява та трансформація толстовства.	6

7. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

8. Методи навчання

Теоретико-методологічна основа курсу будується, окрім звичайного критичного аналізу джерел і історіографії та пошуку аналогій, на комплексному використанні найрізноманітніших методів та принципів (історико-порівняльного, історико-генетичного, структурно-функціонального, типологічного, історичної психології та антропології, соціології релігії).

9. Методи контролю

Контрольні роботи модулів, співбесіда, іспит.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота	Підсумковий	Сума
	SEMESTROV	

Контрольна робота 1	Контрольна робота 2		
30	30	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
80 – 89	добре	
70 – 79		
60 – 69	задовільно	
50 – 59		
1 – 49	незадовільно	не зараховано

11. Методичне забезпечення

Історична література, карти, слайди, мультимедійне забезпечення, методичні рекомендації.

1. Духопельников В. М. История России XII-XVIII вв.: Учебное пособие. – Х., 2005 .
2. История России с древнейших времен до конца XVII века. / Отв. редактор А.Н. Сахаров, А.П.Новосельцев. – М., 1998.
3. История России с начала XVIII до конца XIX века. / Отв. редактор А.Н. Сахаров, А.П.Новосельцев. – М., 1998.

1. Рекомендована література

Базова

1. Бердяев Н.А. Духовное христианство и сектантство в России // Собрание сочинений. – Т. 3. Типы религиозной мысли в России. – Париж, 1989. – С. 441-462.
2. Бонч-Бруевич В. Д. Сектантство и старообрядчество в первой половине XIX века // Избранные сочинения. В 3 т. – Т. 1. О религии, религиозном сектантстве и церкви. – М., 1959.
3. Булгаков С.В. Справочник по ересям, сектам и расколам. – М., 1994.

4. Буткевич Т.И. Обзор русских сект и их толков. – Харьков, 1910.
5. Варадинов Н.В. История Министерства Внутренних Дел: В 8 кн. – Кн. 8: История распоряжений о расколе. – СПб., 1863.
6. Васильева Е. Н. Типология «церков-секта» Вебера-Трельча и её развитие в западных и отечественном религиоведении : автореф. дис... канд. филос. наук. – М., 2008.
7. Вебер М. Социология религии: Типы религиозных обществ // Избранное. Образ общества. – М.: Юрист, 1994. – С. 78-180.
8. Гараджа В. И. Социология религии: Учеб. пособие для студентов и аспирантов гуманитарных специальностей. – М.: ИНФА-М, 2005.
9. Жук С. Lost in translation. Радикальна Реформація чи двовір'я (Повертаючись до «Зниклої Реформації Росії» та Александра Клібанова) // Україна модерна. – 2011. № 18.
10. Липранди И.П. Краткое обозрение существующих в России расколов, ересей и сект как в религиозном так и в политическом их значении. – Лейпциг, 1883.
11. Бонч-Бруевич В.Д. Материалы к истории и изучению русского сектантства и раскола / Под. ред. В.Д. Бонч-Бруевича. – Вып. 1-7. – СПб., 1908 – Пг., 1916.
12. Конь Р. М. Введение в сектоведение. – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2008. – 496 с.
13. Клибанов А.И. Религиозное сектантство в прошлом и настоящем. – М. 1973.
14. Мельников П.И. Белые голуби // Собрание сочинений. В 6 т. – Т. 6. – М., 1963. – С. 253-376.
15. Мельников П. И. Письма о расколе // Собрание сочинений. – Т. 6. – М., 1963.
16. Надеждин Н.И. Исследование о скопческой ереси. – СПб., 1845.
17. Никольский Н.М. История русской церкви. – М., 1832.

- 18.Новицкий О. М. Духоборцы. Их история и вероучение. – 2-е изд. – К., 1882.
- 19.Панченко А.А. Христовщина и скопчество: фольклор и традиционная культура русских мистических сект. - М., 2002.
- 20.Потоцький В.П. Релігійне сектантство в Харківській губернії (1861–1917): Автореф. дис... канд. іст. наук. – Харків, 2004.
- 21.Пругавин А.С. Раскол и сектантство в русской народной жизни. – М., 1905
- 22.Савченко С. «Втрати при читанні», або до чого тут Клібанов? (відповідь Сергію Івановичу Жуку).
<http://www.historians.in.ua/index.php/dyskusiya/223-serhii-savchenko-vtraty-pry-chytanni-abo-do-choho-tut-klibanov-vidpovid-serhiiu-ivanovychu-zhuku>
- 23.Савченко С. Чи втратила Росія Реформацію? Історико-теологічний коментар до однієї теорії // Україна модерна. - 2010. № 6. – С. 195-248.
- 24.Собрание постановлений по части раскола. – СПб., 1858
- 25.Трельч Э. Церковь и секта // Религия и общество: Хрестоматия по социологии религии. – М.: Аспект Пресс, 1996. – С. 226-237.
- 26.Федотов Г.П. Стихи духовные. Русская народная вера по духовным стихам. – М., 1991.
- 27.Харламов И.Н. Духоборцы // Русская мысль. – М., 1884. Год пятый, кн. XI. - С. 138-161; кн. XII, с. 83-115.
- 28.Щапов А.П. Умственное направление русского раскола // Собр. сочинений. В 3 т. – Т. 1. – СПб, 1906.
- 29.Энгельштейн Л. Скопцы и Царство Небесное: Скопческий путь к искуплению. / Авториз. пер. с английского В. Михайлина, при участии Е. Филипповой и Е. Левинтовой. - М., 2002.
30. Эткинд А. Русские секты все еще кажутся «obscure» // Non-fiction по-русски правда. Книга отзывов. – М., 2007. – С. 91-107.
- 31.Эткинд А.М. Хлыст. Секты, литература и революция. – М., 1998.

Додаткова

32. Robert P. Geraci and Michael Khodarkovsky. *Of Religion and Empire: Missions, Conversion, and Tolerance in Tsarist Russia*. Ithaca: Cornell University Press. 2001.
33. Zhuk S. *Russia's Lost Reformation. Peasants, Millennialism, and Radical Sects in Southern Russia and Ukraine, 1830-1917*. – Washington, 2004.

13. Інформаційні ресурси

<http://relig-library.pstu.ru/modules.php?name=r-30> (Бібліотека релігієзнавства та російської релігійної філософії. Видання XVIII – початку XX ст.)

<http://krotov.info/> (Бібліотека Якова Кротова)

http://az.lib.ru/janr/index_janr_13-1.shtml (Література та джерела з історії релігійних рухів, переважно, російського релігійного життя на межі XIX – XX ст.)

<http://molokan.narod.ru/> (Велике зібрання джерел та наукової літератури стосовно «староруського» сектантства, особливо, молоканства)

<http://www.sdhm.ru/> (Офіційний сайт Духовних християн-молокан Росії)

<http://xn--80akndejdb.xn--p1ai/> (Сайт, присвячений генеалогії молоканських родів. Розміщені деякі наукові праці та джерела з історії молоканства)

<http://religion.babr.ru/> (Довідкова інформація про велику кількість релігійних груп, в т.ч. і тих, що існували в Росії в XVII – на початку XX ст. Наукові праці в галузі історії та соціології релігії)

<http://www.rsl.ru/ru/s97/s339/> (Електронний каталог Російської державної бібліотеки. Деякі видання знаходяться у відкритому доступі)

<http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=197> (Бібліотека порталу Credo.ru)

<http://www.gumer.info>

<http://www.bogoslov.ru/>

ПИТАННЯ

до іспиту

1. Методологічні засади дослідження сектантства.
2. Дослідження російського сектантства у дорадянський період.
3. Радянська історіографія російського сектантства XVII – початку XX ст.
4. Сучасна історіографія російського сектантства XVII – початку XX ст.
5. Джерела з історії російського сектантства XVII – початку XX ст.
6. Статистика російського сектантства XVII – початку XX ст.
7. Причини поширення сектантства в Росії у XVII ст.
8. Спільні та відмінні риси російських та зарубіжних сектантських рухів
9. Специфіка «староруських» сект.
10. Розрізнення «раціоналістичного» та «містичного» напрямків «староруського» сектантства.
11. Проблема співвідношення віровчення та культової практики скопців та хлистів.
12. Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.
13. Причини поширення інтересу до містичного сектантства у російському освіченому суспільстві XVIII – першої половини XIX ст.
14. Хлисти та скопці серед представників російського православного духовенства.
15. Проект реформи О. М. Еланського.
16. Гурток К. П. Татарінової.
17. Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.
18. Проблема впливу квакерства на утворення та розвиток духовборництва.
19. Розкол духовборництва на «велику» і «малу» партії наприкінці XIX ст.
20. Переселення духовборців у Канаду.
21. Поява та трансформація молоканства.

22. Взаємини раціоналістичних сект та державної влади у XVIII – на початку XX ст.
23. Поява нових сект в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.
24. Розповсюдження західних протестантських течій в Росії у другій половині XIX – на початку XX ст.
25. Роль сектантства у російському суспільному житті та на межі XIX – XX ст.
26. Секти та російська література «срібного віку».
27. Секти та російська релігійна філософія на межі XIX – XX ст.
28. Григорій Распутін та хлистіцтво.
29. Спроби залучення сектантських громад до революційного руху.
Володимир Бонч-Бруєвич.
30. Господарська діяльність сектантських громад та проблема трудової етики сектантів.
31. Культурне життя в російських сектах XVII – початку XX ст.